

Olga Ciwkacz
*Towarzystwo Kultury Polskiej im.
Franciszka Karpińskiego w Iwano-Frankiwsku, Ukraina*
ORCID: 0000-0002-8764-5420

**RENA PFIFFER-LAX-MADSEN – „KOBIECY CARUSO”:
ZARYS ŻYCIA I TWÓRCZOŚCI**

Rena Pfiffer-Lax, Wiedeń 1919¹

¹ „Die Theater und Kino-Woche”, Wien 1919, nr 19, s. 8–9.

Rena Pfiffer-Lax-Madsen urodziła się w Horodence² w rodzinie polskich Żydów 5 października 1893 (1895) roku. Pierwsze szkolenie wokalne odbyła u Edmunda Waltera we Lwowie, a następnie studia wokalne w latach 1912–1918 w akademii muzycznej w Wiedniu, później przekształconej w konserwatorium Gustawa Geiringera. Po zakończeniu egzaminów w konserwatorium z wielkim sukcesem przez cztery miesiące zaangażowana była w Deutsche Oper am Rhein w Düsseldorfie. W latach 1919–1929 została primadonną Wiener Staatsoper, a następnie – Wiener Volksoper. W roku 1921 wzięła ślub z kupcem Gabrielem Laxem (1893–1944), zaś 4 stycznia 1924 roku urodziła córeczkę Lilli. Ciekawe jest i to, że lwowska prasa chętnie pisała o jej dziecku:

Lilijana Laxówna, 2-letnia córeczka znanej śpiewaczki polskiej Reny Pfiffer-Lax występującej obecnie z powodzeniem w Warszawie i Wiedniu. Malutka Lilijana otrzymała nagrodę na konkursie piękności dziecka w Wiedniu.³

Lilijana Laxówna, córka śpiewaczki⁴

² W różnych źródłach podaje się jako miejsce jej urodzenia Przemyśl i Lwów, lecz dziennikarze „Kuriera Stanisławowskiego” ustalili właściwe miejsce jej urodzenia – miasto Horodence w województwie staniawowskim.

³ „Gazeta Poranna Ilustrowana: kronika tygodniowa” 1926, nr 69, 7 V, s. 4.

⁴ Tamże.

Rena Pfiffer-Lax występowała też jako solistka na koncertach symfonicznych zespołu Wiener Symphoniker. Często wyjeżdżała na gościnne występy do Drezna, Lwowa, Warszawy, Budapesztu. Przez jakiś czas była także primadonną Opery Królewskiej w Sofii, śpiewała przy dworze bułgarskiego cara Borysa III.

W Stanisławowie dobrze wiadomo o sukcesach rodaczki. Została ona zaproszona do Stanisławowa w roku 1923, gdzie 15 stycznia odbył się koncert Reny Pfiffer-Lax w sali kina „Warszawa”, zorganizowany przez biuro koncertowe Mariana Hasklera⁵. Później śpiewaczka przyjeżdżała do miasta jeszcze w roku 1926, kiedy to wystąpiła w Stanisławowie na koncercie z tutejszym amatorskim zespołem operowym w partii Santuzzy w *Rycerskości wieśniaczej* (*Cavalleria rusticana*, 1890) Muscagniego⁶. W 1924 roku Rena Pfiffer-Lax występowała we lwowskim Teatrze Wielkim równocześnie z Didurem, Jadlowkerem i Czarneckim. Były to zaczątki sympatii do śpiewaczki, która wtedy właśnie ujawniła się przed muzykalną publicznością Lwowa ze swoim wysokim kunsztem artystki koncertowej, w którym nie ustępowała niezwykłym zdolnościom śpiewaczki operowej.

W roku 1925 Rena Pfiffer-Lax odbywała koncerty prawie we wszystkich wielkich miastach w Niemczech. Tak oto „Kurier Warszawski” w 1926 roku zapowiadał, że w Operze Warszawskiej odbędzie się wystawienie:

Trubadura Verdiego z gościnnym występem znakomitej prymadonny wiedeńskiej Reny Pfiffer-Lax w popularnej roli Lenory i pierwszym wystąpieniem w *Trubadurze* pp. Sowickiego i Mossakowskiego...⁷

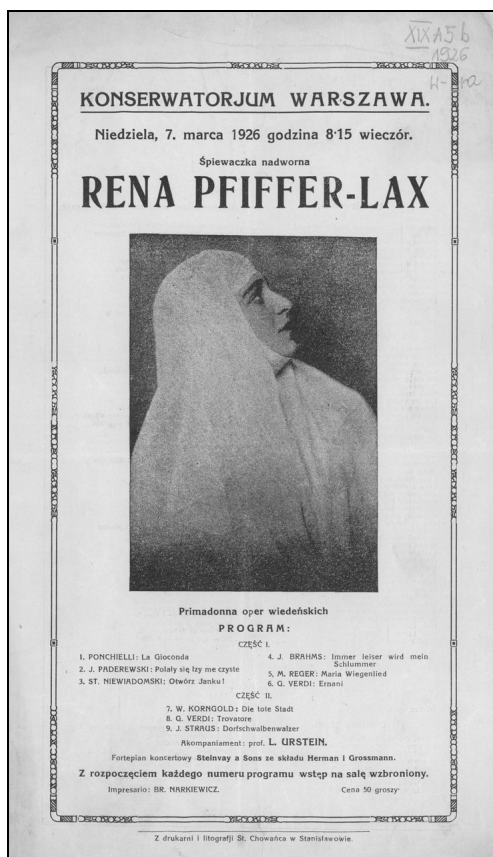
Rena Pfiffer-Lax 7 marca 1926 roku jako „primadonna oper wiedeńskich” i nadworna śpiewaczka wystąpiła ponadto w Konserwatorium Warszawskim. Koncert składał się z dwóch części, wykonane zostały dzieła zarówno autorów polskich, jak i obcych. Na program złożyły się następujące utwory – arie i fragmenty z oper Amilkare Ponchielliego *La Gioconda*, Wolfganga Korngolda *Die tote Stadt*, Giuseppe Verdiego *Ernani* i *Trovatore* (*Trubadur*) oraz pieśni Ignacego Jana Paderwskiego *Polaty się lzy czyste do słów* Adama Mickiewicza, Stanisława Niewiadomskiego *Otwórz Janku!*, Johannes Brahmisa *Immer leiser wird mein Schlummer*, Maxa Regera nie-

⁵ Z estrady, „Kurier Stanisławowski” 1923, nr 131, 21 I, s. 5.

⁶ „Kurier Stanisławowski” 1926, nr 284, 10 I, s. 3.

⁷ „Kurier Warszawski” 1926, nr 78, 19 III, s. 4.

miecka bożenarodzeniowa piosenka *Maria Wiegenlied*, Józefa Straussa *Dorfschwalbenwalzer*. Akompaniował artystce na fortepianie koncertowym „Steinway and Sons” profesor Ludwik Urstein.

Program koncertu Reny Pfiffer-Lax w Konserwatorium w Warszawie⁸

W prasie pisano wtedy z entuzjazmem, że:

Pojawienie się jej na estradzie koncertowej stało się zdarzeniem dnia warszawskich melomanów muzyki. Zgodna ocena krytyków da się zreasumować w określeniu dawno w Warszawie niebywałego entuzjazmu, wśród którego

⁸ Program koncertu Reny Pfiffer-Lax // www.google.com.ua/search?.g-thumbnail+rena+pfiffer-laxtmb [dostęp: 30.10.2019].

ustalono dla niej przydomek „Kobiety Caruso”, a rozliczne podobizny jej we wszystkich pismach codziennych i periodycznych, i powszechny temat rozmów, których była ośrodkiem, świadczą, że w mig pobiła serca publiczności warszawskiej.⁹

Rena Pfiffer-Lax¹⁰

Dodajmy, że w 1926 roku Rena Pfiffer-Lax jako primadonna oper wiedeńskich i nadworna śpiewaczka króla Bułgarii przyjechała do Lwowa, gdzie wystąpiła dnia 27 stycznia z koncertem w Sali Polskiego Towarzystwa Muzycznego, uczestnicząc w imprezie Biura Koncertowego M. Tuerka w partii Santuzzy¹¹ (*Cavalleria rusticana*). Jednomyślna ocena fachowców zagranicznych pasowała ją na światowy fenomen głosowy, dla którego nie istnieją żadne granice ani trudności w opanowywaniu najróżnorodniejszego zakresu partyj operowych:

⁹ „Kurier Stanisławowski” 1926, nr 295, *Kronika*, s. 6.

¹⁰ „Gazeta Poranna Ilustrowana: Kronika Tygodniowa” 1926, nr 56, 4 IV, s. 4.

¹¹ Patrz dokładniej: M. Komorowska. *Za kurtyną lat. Polskie teatry operowe i operetkowe 1918–1939*, Kraków 2008, s. 7, s. 199.

Rena Pfiffer-Lax śpiewała jednego wieczoru wybitnie dramatyczną partię Aidy, a drugiego już na wskroś kolaraturową partię Gildy (Rigoletto) i rzecz najdziwniejsza, że żaden z krytyków nie rozwiązał zagadnienia, które partie jej lepiej odpowiadają, lecz wszyscy zgodnie orzekli, że to jest właśnie u niej fenomenalnym, że tak jedne, jak i drugie partie opanowuje z niebywałą maestrią. Timbre jej głosu, według zgodnego zdania krytyków, posiada pewien mistyczny i czarowny blask, zdający się stać omal że nie na usługach jakichś okultystycznych wpływów, ponieważ zawsze i wszędzie porywa i fascynuje słuchaczy, dla których bywa źródłem rozkoszowania się w prawdziwej biesiadzie artystycznej. Niezwykła technika i głębokie uczucie w interpretacji potęgują jej wielką sztukę śpiewaczą.¹²

W roku 1927 gwiazda udała się do Stanów Zjednoczonych, gdzie nagrała kilka płyt z utworami Johanna Brahmsa i Franza Schuberta.

Dyrekcja Opery Warszawskiej oczywiście wykorzystała sposobność i zaangażowała Renę Pfiffer-Lax na gościnne występy w 1928 roku. Pierwszy popis odbył się w partii tytułowej opery Pucciniego *Tosca*, razem ze śpiewakami Bregy¹³ i Mossakowskim¹⁴, dyrygował zaś Jerzy Bojanowski¹⁵.

Na początku recenzje krytyków warszawskich nie zawsze jednak były przychylne dla wiedeńskiej primadonny:

Goszcząca w naszej operze pani Pfiffer-Lax posiada bez wątpienia umiejętność śpiewaczą i rutynę sceniczną, a jednak kreacje jej nie zawsze są zadowalające – np. wczoraj *Toska* w interpretacji p. Pfiffer-Lax niejednokrotnie wybiegała poza granice zwykłej równowagi w realizacji czy to wokalne, jak również aktorskiej. W szczególności łatwo daje się to zauważyć w scenach, wymagających większego napięcia głosowego i wyrazistości dramatycznej. Nieraz temperament śpiewaczki ponosił ją do tego stopnia, że i linija melodyjna i aktorska gra miała zupełne odchylenia od właściwego kierunku – np. w akcie drugim. Bardzo dobrych partnerów pod każdym względem miała pani Pfiffer-Lax w osobach pp.: Bregy i Mossakowskiego.¹⁶

¹² „Kurier Stanisławowski” 1926, nr 284, 10 I, s. 3.

¹³ Wiktor Bregy (1903–1976). W 1927 został zaangażowany do Opery Warszawskiej, gdzie w ciągu czterech sezonów wykreował ponad 20 dużych ról. <https://culture.pl/pl/tworca/wiktor-bregy>, 30 X 2019.

¹⁴ Eugeniusz Mossakowski (1885–1958). Polski śpiewak operowy, baryton. pl.wikipe-dia.org/wiki/Eugeniusz_Mossakowski. 30 X, 2019.

¹⁵ *Teatr i Muzyka*, „Kurier Warszawski” 1928, nr 332, 4 XI, s. 7. Jerzy Bojanowski (1893–1983). Dyrygent i kompozytor. https://www.polmic.pl/index.php?option=com_mwosoby&id=1090&view=czlowiek&lang=p, 30 X 2019.

¹⁶ *Z opery* (Bis), „Kurier Warszawski” 1928, nr 333, 1 XII, s. 7.

Przede wszystkim jednak Rena Pfiffer-Lax podobała się publiczności warszawskiej i zaśpiewała jeszcze w roli tytułowej w *Aidzie*¹⁷, w *Trubadurze*¹⁸, także w roli tytułowej w *Tosce*¹⁹. Rezultatem były kompletnie wyprzedane – co w Warszawie już dawno się nie zdarzało – przedstawienia, zachwyty publiczności, góry kwiatów i szereg entuzjastycznych recenzji, które podnosiły jej mistrzowską grę obok wirtuozostwa kunsztu śpiewaczego. Stała się ona w tym czasie istnym wabikiem kasowym.

Artystka została poproszona przez miarodajne czynniki w Warszawie, ażeby przed swoją następną podróżą do Bułgarii wystąpiła w Wiedniu w partii tytułowej w polskiej operze narodowej *Halka*, którą wystawiała tamtejsza Volksoper z inicjatywy i za pośrednictwem dyrektora Wienera, reprezentanta wydziału prasowego i propagandy przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Było to przedstawienie mające na celu propagowanie polskiej muzyki za granicą i wciągnięcie polskich oper do repertuaru teatrów zagranicznych. Niezwykle powodzenie, jakim się artystka cieszyła w czasach swoich występów w Warszawie, skłoniło naszą reprezentację zagraniczną w dziedzinie sztuki do powierzenia jej partii tytułowej w dziele Moniuszki jako najwybitniejszej polskiej gwiazdki operowej.

Pani Rena Pfiffer-Lax udaje się z Warszawy na gościnne występy do opery królewskiej w Sofji, gdzie też wystąpi z szeregiem koncertów, poczem przez Filipopol, Ruszczuk, Belgrad, Konstantynopol, Bukareszt i Czerniowce, dokąd została zaangażowaną jako śpiewaczka koncertowa i na występy w operach, powróci do Wiednia względnie na wywczasy letnie.²⁰

Rena Pfiffer-Lax wzięła nadto udział w uroczystościach jubileuszowych 100-lecia śmierci Franciszka Schuberta w Wiedniu w 1928 roku²¹.

Od 1925 roku artystka prowadziła też regularne audycje radiowe. Pierwsze jej małżeństwo z Laxem trwało od 1929 do 1933 roku, kiedy to mieszkała w Wiedniu.

W 1933 roku odbył się brzemienny w konsekwencje koncert Reny Pfiffer-Lax z Operą Wiedeńską w Kopenhadze. Podówczas śpiewaczka od-

¹⁷ „Kurier Warszawski” 1928, nr 12, 12 I, s. 5; nr 13, 13 I, s. 5; nr 14, 14 I, s. 5.

¹⁸ „Kurier Warszawski” 1928, nr 15, 15 I, s. 5; nr 17, 17 I, s. 5.

¹⁹ „Kurier Warszawski” 1928, nr 21, 21 I, s. 4.

²⁰ „Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie” 1925/1926, nr 4.

²¹ sztetl.org.pl/en/biographies/3501-pfiffer-lax-rena – 30 X 2019.

nosiła już wielkie sukcesy na świecie i miała stale dobre recenzje. Na tym koncercie Rena Pfiffer-Lax poznała przyszłego męża, duńskiego śpiewaka Jensena Egon Christiana Madsena (1905–1990). Jak potem on sam wspominał, zakochał się w Renie od pierwszego wejrzenia:

Śpiewałem jej [...], a potem postanowiłem wziąć z nią lekcje. [...] a jednocześnie powstała wzajemna przyjaźń, która przerodziła się w związek miłosny. Zdecydowaliśmy się pobrać. Pobraliśmy się w ratuszu w Kopenhadze, wynajęliśmy umeblowane mieszkanie w Carl Johans Gade w Osterbro, byliśmy szczęśliwi.²²

Po ślubie Rena Pfiffer-Lax-Madsen przeprowadziła się do Danii, gdzie również śpiewała, prowadziła szkołę śpiewu i pisywała do czasopism duńskich jako krytyk muzyczny. Jak wspominał Egon Madsen, byli bardzo szczęśliwym małżeństwem.²³

We wrześniu 1943 roku władze niemieckie ogłosiły stan wojenny w Danii i wykorzystując to, postanowiły deportować Żydów. Rodzina Madsenów była zaniepokojona, jakiś czas śpiewaczka ukrywała się u młodszego brata Egon Madsena. Tymczasem właśnie Egon Madsen sprowadził z Wiednia do Kopenhagi córkę Reny – Lilli – z pomocą przyjaciela rodziny Stauningema²⁴. Lilli trudno było wyjechać z Austrii okupowanej już wówczas przez Niemców.

Wiadomo, że 12 marca 1938 roku wojska III Rzeszy dokonały aneksji Austrii, a 13 marca przyjęto uchwałę o włączeniu Austrii do Wielkiej Rzeszy jako Marchii Wschodniej (Ostmark). Hitler proklamował połączenie obu państw. Austria stała się pierwszym państwem wchłoniętym przez potężną Rzeszę. Poza Niemcami i Austrią przeważał pogląd, że przyłączenie Austrii to kwestia wewnątrzniemiecka. Tylko nieliczni, bardziej przewidujący politycy i publicyści ocenili Anschluss tak, jak na to zasługiwał, czyli jako kolejne poważne naruszenie ładu wersalskiego i jako kolejny krok hitlerowskiej polityki rewizjonizmu i ekspansji.

Pierwszy mąż Reny Pfiffer-Lax – Gabriel Lax – był wówczas już zagrożony, zresztą on też miał żydowskie pochodzenie, po ślubie z Reną

²² Wspomnienia swoje Egon Madsen napisał w 1987 roku, http://www.aabakken.dk/slaegten/madsen_egon.html [dostęp: 30.10.2019].

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

mieszkał wraz z córką w Wiedniu. W 1943 roku został uwięziony i umieszczony w obozie w Buchenwaldzie. Egon Madsen przez swoich przyjaciół w wyższych urzędach w Wiedniu pomógł Laxowi wydostać się z obozu, następnie zdobyć nowy paszport i wyjechać do Chin, gdzie ten mieszkał jako dziennikarz aż do śmierci w 1943 roku w Szanghaju²⁵.

Rena Pfiffer-Lax-Madsen i jej mąż postanowili, że powinna ona razem z grupą Żydów przedostać się do neutralnej Szwecji z pomocą duńskich rybaków. Grupa, w której przebywała Rena, czekała na transport w Kastrupie położonym na wschodnim wybrzeżu Amagery na przedmieściach Kopenhagi.

Naziści uruchomili plan deportacji w nocy z 1 na 2 października 1943 roku. Udało im się schwytać 472 Żydów, wśród nich była niestety również Rena Pfiffer-Lax-Madsen. Została w czasie pojmania ciężko pobita i śmiertelnie raniona. Jej mąż został zawiadomiony o tragicznym wypadku, natychmiast też przyjechał do szpitala. Został żonę w bardzo ciężkim stanie, nie pomogła operacja wątroby, woreczka żółciowego i nerek. Rena odzyskała na krótko przytomność, ujrzała męża i wypowiedziała swoje ostatnie słowa: „Och, chciałabym żyć!”. Wkrótce potem zmarła w szpitalu w Nyelands 3 października 1943 roku. Urna z jej prochami została umieszczona na cmentarzu tuż obok kościoła w Ordrup²⁶.

Szybko stwierdzono, że jednym ze zdrajców grupy oczekującej na transport był 36-letni Hans Michael Deal, który pracował w niemieckiej policji bezpieczeństwa. W październiku 1943 roku razem ze swoimi niemieckimi kolegami wyszedł wieczorem, by aresztować Żydów. Według niego, miał działać tylko jako tłumacz, ale nadal był uzbrojony, co kosztowało życie Renę Pfiffer-Madsen. Po wojnie Hans Michael Deal został skazany na 20 lat więzienia, lecz cztery i pół roku później ułaskawiono go²⁷. Później ustalono ponadto, że miejsce zbiórki zostało wskazane ponadto przez jedną z pracownic piekarni na Amager. Ona też została osądzona już po okupacji.

Tak tragicznie zakończyło się życie kresowianki ze Stanisławowa, utalentowanej i odnoszącej sukcesy śpiewaczki operowej, pięknej kobiety, matki i żony.

²⁵ Wspomnienia Egona Madsena – http://www.aabakken.dk/slaegten/madsen_egon.html [dostęp: 30.10.2019].

²⁶ Tamże.

²⁷ Patrz: <http://goldberg.nu/nyheder/samfund/berort-af-forholdsregler-1>.

Chciałabym wyrazić nadzieję, że kolejni badacze napiszą pełną, interesującą biografię tej wspaniałej aktorki operowej, śpiewaczki, krytyka muzycznego i nauczycielki śpiewu.

Bibliografia

- Błaszczak L. T., *Żydzi w kulturze muzycznej ziem polskich w XIX i XX wieku. Słownik biograficzny*, Warszawa 2014.
- Komorowska M., *Za kurtyną lat. Polskie teatry operowe i operetkowe 1918–1939*, Kraków 2008.
- Kornberger M., *Pfiffer-Lax Rena (eig. Regina Pfiffer, gesch. Lax, verh. Madsen)*, [w:] *Oesterreichisches Musiklexikon online*, [2020].
- www.aabakken.dk/slaegten/madsen_egon.html. 30 X 2019.
- „Die Theater und Kino-Woche”, Wien 1919, nr 19.
- „Gazeta Poranna Ilustrowana: Kronika Tygodniowa” 1926, nr 69, 7 V.
- „Kurier Stanisławowski” 1926, nr 295, *Kronika*.
- „Kurier Stanisławowski” 1926, nr 284, 10 I.
- Plohn A., *Muzyka we Lwowie a Żydzi*, „Muzykalia” 2012, nr 13.
- *Z estrady*, „Kurier Stanisławowski” 1923, nr 131, 21 I.

Olga Ciwkacz

*Polish Culture Society of
Franciszek Karpiński in Ivano-Frankivsk (Ukraine)*

RENA PFIFFER-LAX-MADSEN – „FEMALE CARUSO”: OUTLINE OF LIFE AND WORK

Summary

Rena Pfiffer-Lax-Madsen was born in Horodenka in a family of Polish Jews. She took her first vocal training in Lviv, then vocal studies at the music academy in Vienna. After completing her examinations at the conservatory, she was a part of the German Opera in Düsseldorf. Later she became a primadonna of the Vienna Staatsoper, and then – the Vienna Volksoper. Rena Pfiffer-Lax also performed as a soloist at symphonic concerts of the Vienna Symphoniker ensemble. She often performed in Dresden, Lviv, Warsaw and Budapest. For some time she was also

a primadonna of the Royal Opera in Sofia. Moreover, she sang at the court of the Bulgarian Tsar Boris III. In 1923 she was invited to Stanisławów to give a concert in the “Warsaw” cinema hall. She got married twice. Her beloved second husband, Egon Madsen was with Rena till her last days of life during the Nazis military occupation.

Keywords: Rena Pfiffer, opera, Vienna, military occupation, Egon Madsen, Stanisławów, Horodenka.